

Mindig kívülállónak érzem magam

JÁSZ ATTILÁVAL BESZÉLGET MÉNESI GÁBOR

Legutóbbi könyvedből idézem a következő mondatot: „...ha nem áll fejen, és nem tudja úgy felolvasni a kis műveit, nem tud elég érdekes lenni, vagy nem igazi vérmacsó, nincs esélye”. Több korábbi nyilatkozatodban említést tettél arról, hogy outsidernek tartod magad a magyar irodalomban. Hogyan értelmezhető, és mennyiben közvetíti ezt az érzést legutóbbi könyved, a Csendes Toll élete lapjain megmutatkozó indián létforma, a csendes, elmélyült szemlélődés igénye?

Ironikusan értettem, természetesen, de azért azt tudomásul kell venni, hogy manapság egyre inkább szükség van valami pluszra, hogy odafigyeljenek arra, amit amúgy is mondani akarsz. Jó értelemben – valamiért – vevők legyenek rá az olvasók. (Tulajdonképpen Karinthy cikusz-metáforájára utaltam...) Ma nem elég jó műveket írni, nagyon jókat kell, ezt hangsúlyozom mindig. És még az is nagyon kevés sokszor... Hogy odafigyeljenek arra, amit csináltál. Ettől persze nem szabad megijedni, hogy nem kapsz elég figyelmet. Egyszerűen jól kell csinálni a dolgaidat, és mindenekelőtt csinálni, nem önsajnálkozni, hogy nem érdemes meg minden. Aki így áll hozzá, eleve vesztes. Természetszerűleg nem írhat jó műveket sem, nemhogy nagyon jókat. Ha valami valóban megszületik általunk, és abban hiszel, annak helye van a világban. Észreveszik előbb vagy utóbb. Ha ez az utóbb nem is vigasztaló dolog.

Több értelemben is mindig kívülállónak érzem magam. Nem érdekelnek a fővonalak, mindig a saját fejem után mentem, eleinte azt hittem, ez baj. És mivel makacs is vagyok, folytattam tovább. A szabálytalanságok miatt is kívülállónak gondolom magam, akár műfaji értelemben, akár alkotói énjeimet tekintve, akár szándékaimat vizsgálva – ez majdnem biztosra mondható. Eleve máshonnan jöttem, más irányból, sok kalligrafikus vargabetűt hagyva magam mögött. Vidékiségről, folytonosan megerősítő és edzésben tartó küzdelemről, létharcról nem is beszélve. Legutóbbi könyvem pedig egyenesen ezt a vidéki világot és a napi problémákat próbálta mai indián metaforává alakítani. Aztán valami jóval komolyabb dolog lett belőle. Azóta az indián metafora valósággá vált. Pedig csak egy könyvet szerettem volna egy vidéki, szellemi rezervátumban élő, csetlő-botló figurán, Csendes Tollon keresztül megírni. Kiderült, hogy Csendes Toll tökéletesen megfelel prózai elképzelésemnek, alakmásomnak, és hiába temettem el a könyvben, feltámadt, és él, és dolgozik, és ír tovább. Helyettem, amiket én így nem tudtam volna direkt módon megvalósítani. Indiánnak lenni eleve outsider dolog, peremtörténet.

Mint mondd, külön úton indultál el annak idején, s a kívülállás érzése kezdettől fogva, pályád kibontakozása óta jelen van benned. Hogyan látod ma azt az időszakot, amikor első publikációid napvilágot láttak, s eljutottál az első kötet megjelenéséig?

A természettudományok felől indultam, a vegyészet felől, és zenével is próbálkoztam, színjátszással is, népműveléssel, nevelési tanácsadással, plakátragasztással is. Aztán az írás rajtam maradt. Noha korán világossá vált előttem, hogy az irodalom érdekel, egyfolytában kényszerpályákon futottam, és persze sok minden izgatott, „mindent tudni akartam”. Végül akaratlanul a vegyipari egyetemen kötöttem ki, mégis.

Nem bántad meg később sem ezt a kitérőt?

Egyáltalán nem. A mai napig hálás vagyok ezért, sok mindent megtanultam ott, amire később igen nagy szükségem volt. Fegyelmet, racionális gondolkodást, teherbírást többek között, és szükségem volt arra, hogy kiderüljön, mit is akarok csinálni pontosan, nem csak az, mit nem. Az első könyvemmel is sokáig vártam, pedig igazán úgy tűnik utólag, mintha időben, korán megjelent volna. Meg kellett jelenjen, hogy felnőjek, leküzdjem a publikálással szembeni gyerekbetegségeket. Az első kötetem előtt egyetlen versem jelent meg, és annak köszönhettem a kötet felajánlását is. Fogalmam sem volt, hogyan működik az irodalmi gépezet. Így tökéletesen ismeretlen fiatal költőként jelenhettem meg. Sokáig volt kisebbségi érzésem a sokat publikáló, pesti nemzedéktársakkal szemben. Lévén, hogy egy igen erős nemzedékről van szó, ez nem is meglepő. Az sem biztos, hogy én lettem jobb, csak félretettem, félre tudtam tenni ezt a frusztráltságot. Természetesen jótékony hatása is volt ennek a bátortalanságnak, sokat olvastam, dolgoztam a saját írásaimon, és nagyon figyeltem a jelenkori irodalmat, kerestem közöttük a rokonokat és a mestereket. És meg is találtam. Nincsenek sokan, de vannak, és életre szóló kapcsok, és akkor nagyon sokat segítettek, mert néhány emberen kívül nem nagyon hitt bennem senki. De hát ez is erőt adhat...

Kiket említenél azok közül, akik igazán meghatározóak számodra?

Fiatal koromban, és ez úgy hangzik, mintha egy öreg bölcs beszélne, de nem, csupán egy olyan ember, aki megtapasztalt ezt-azt, kicsit óvatosabban fogalmaz a félreérthetőség miatt, szóval fiatal koromban a halott mesterekre is úgy tekintettem, mint élő, jelenlévő szellemekre. Nem túl extra a névsor, inkább csak érdekes, hogy mennyi nem irodalmár is fontos volt számomra. És ma is az, ahogy az akkori meghatározó kortárs mesterek is, Tolnai Ottó, Vasadi Péter, Mándy Stefánia, Takács Zsuzsa, Bertók László. Műveikkel és személyes jelenlétükkel is sokat segítettek. Borbély Szilárdra, Gál Ferencre, Kurdi Imrere vagy Kurdy Fehér Jánosra is mindig mesterként tekintettem, noha nemzedéktársak. És van néhány olyan alkotótársam, akikkel erősebb szellemi-lelki rokonság fűz össze kortól függetlenül (Győrffy Ákos, Danyi Zoltán, Acsai Roland, legutóbb Fenyvesi Orsolya).

Bemutakozó köteted, a Daidaloszi napló utószavában írod: „Ez a könyv napló. Zuhanások és lebegések történeteivel. Egy napló, amiben minden megtörténhet: nem történik semmi. Hosszabb-rövidebb ciklusok mitológikus lapjain Daidalossal és fiával.” Már a szóban forgó könyv felmutatta azt a törekvést, amely a mítoszok felhasználására irányul, miközben számos irodalom- és művészettörténeti utalást építesz be szövegeidbe. Honnan eredeztethető ez az érdeklődés? Milyen módon látod beépíthetőnek és újraírhatóknak a különböző mítoszokat?

Helyből beletenyereztem valami számomra nagyon fontosba. Azon túl, hogy a mítoszok mint alapvető lélektani történetek azóta is működnek és roppant izgalmasak számomra, kihívást jelentenek éppúgy, mint a művészettörténeti utalások. Egyiknek sem szabad öncélúvá válnia. Olyasmit kell közvetítenie, ami valami közös eredetből fakad, amit tudunk, amit nem kell külön magyarázni, csak azt, amit pluszban én szeretnék hozzátenni. Olyannyira használhatóknak látom, hogy jelenleg épp egy ilyen összegző kötetben dolgozom, ami újra- és átírja eddigi fontos mítoszaimat, mintegy témák mentén. Az egyik épp a kezdeti Daidalosz-Ikarosz viszony. Apa-fiú, mester-tanítvány kapcsolat, ahol lassan mindegyik szerep megélhetővé válik számomra, na, nem a mesteri, hanem az apai, ami az első kötetben még nem volt átélt valóság.

És visszaautalnék a kívülállás pozíciójára, hiszen már az első könyvemben, a daidaloszi-ikaroszi kettősség mellett ott volt harmadik ciklusként a tenger verziója. Egy harmadik nézőpont.

Beszélnél bővebben is arról, mennyiben változott az a felfogás, ahogyan a mítoszok szerepéről, működéséről gondolkodsz? Milyen szempontok szerint végzed el az imént említett összegzést?

Fiatalabb koromban a mítoszok felől közelítettem az élethez, tapasztalat híján nem is tehettem mást. Most, hogy az élet mindenféle dolgából kivehettem a részem, az élet felől találok újra érdekesnek a mítoszok általi magyarázatmintákat. És épp a két megközelítés közötti számvetés teszi számomra izgalmassá ezt az összegző kísérletet. Olyan szemmel keresgélni a régi témák között, ami ma is aktualizálható számomra, mégis újraírható, tehát másképpen is látom és írom meg ugyanazt. Nincs olyan nagyon sok téma, ami közül válogatni lehetne, néhány örök, folyton ismétlődő dolog a művészet évezredeiben, és ebből még kevesebb van, ami tényleg érdekel. Ezeknek viszont szeretném megmutatni a saját magam által újra megélt és megírt verzióit.

Hogyan értelmezed alkotói tevékenységében a műfajok szerepét? Nem egy kötetekben versek és kisprózák váltják egymást. Mitől függ nálad az, hogy egy-egy érzet, benyomás, látvány verset vagy prózai szöveget hív elő?

Mindig is átjárhatóak voltak számomra a műfajok közötti határvonalak, sőt, kimondottan szerek határsértő lenni. A harmadik könyvem volt a legmerészebb, a *Miért Szicília*. Esszék, naplóbetétek és miniértekezések váltakoztak versekkel. Amit el tudok mondani prózában, azt megteszem. Ami pedig nem megy, abból akár vers is lehet. Nagyjából ezek az irányvonalak. Azt általában rögtön tudom, hogy valami megírható-e prózában, és ha igen, milyenben, értekezőben vagy szépben. A vers egészen más ügy, sokszor érzem, hogy motoszkál, készül, de nem tudom, mi lesz, lesz-e belőle valami. Szinte semmit sem tudok a vers keletkezéséről, pedig írtam néhányat, olvastam is nagyon sok okos dolgot e témában, és szerkesztőként látom is, mások hogyan dolgoznak. A mitológiából hozva példát, ha elindul a hangya azzal a bizonyos fonallal, akkor a csigaház-labirintuson keresztül, ha elég kitartó, eljuthat akár a közepébe is.

*Ha már a *Miért Szicília* című kötetet említetted az imént, hogyan, milyen ritmusban váltakoznak annak terében a versek és egyéb műfajú szövegek?*

Sorsszerűen alakult így, ahogy. Miniesszé-szerűségek váltakoznak versciklusokkal, mintha gyöngyöt fűznék, egy ilyen, egy olyan színűt. A szál, amire fölfűztem, valódi városok Szicília partjai mentén. A szövegek és a versek egy-egy kiemelt iniciáléval kezdődnek, a tartalomjegyzékben pedig összeolvasva ezeket a kiemelt kezdőbetűket a kötet címe jön ki. Kiagyalt dolognak tűnhet, de először külön akartam közölni a szövegtípusokat, ciklusonként. Vers, esszé, napló. Már készen is voltam a kötettel, miután Szicíliát is megjártam egy ösztöndíj segítségével, és az útról írott napló is be volt gépelve, mint harmadik része, rétege a könyvnek, mikor egy lakástűzben megsemmisült a teljes mű. Ami számítógépben volt, az megsült, a ki nyomtatott verzió elégett, a számítógépes lemez pedig meglvadt. A sors tökéletes munkát végzett. Olyannyira, hogy a bőrkötéses, kézzel írott napló tintasorait oltóvíz mosta olvashatatlanná. Azt gondoltam, hogy ez egy válasz a dilemmámra, kiadjam-e vagy sem. És megoldó-

dott. Persze, nagyon ki voltam borulva. És ahogy megnyugodtam, lassan elkezdett bennem újra motoszkálni a téma, és az is, hogyan kellene megcsinálni valójában. Voltak elszórt publikációk, jegyzetlapok könyvekben, és a fejemben is benne volt még nagyjából az egész, és akkor nekiálltam újra. Fiktív körutazást tettem a városok mentén, amelyekről rengeteget olvastam és tudtam, és amelyeket élőben is végiglátogattam. Bennem ezek a rétegek teljesen egymásra rakódtak időközben, már nem is tudtam szétválasztani, és így írtam meg. A rétegeltséget csupán a lírai és a prózaibb megközelítés jelentette, egy érzelmibb és egy objektívebb verzió ritmikus váltakozása. Elkezdtem újraírni, és láttam, hogy megy, előjönnek a megsemmisült szövegek bennem, de másképp. És beleírtam a megsemmisülés történetét is, amit aztán majdnem mindenki borgesi fikciónak tekintett. Én meg csak mosolyogtam idiótán.

A Miért Szicília után mintha Az ellenállás formái lenne az a kötet, amely egyfelől összegzi az addigi poétikai törekvéseket és tapasztalatokat, másrészt pedig új utak felé nyit. Te magad milyenek látod a kötet helyét pályádon?

Tényleg az összegzés szándékával állítottam össze ezt a kötetet, sok eredetileg verses szöveget emeltem át a *Szicília*-könyvből, de már központozva és prózaverssé formálva, ahogy a kedvenc témáimat is aktualizáltam: hasonlóság-különbözőség, irányváltások, képek, ismétlődés, felejtés. Akkortájt nagyon izgatott a prózaversek műfajtalansága, egy olyan megközelítésben, ahogy vers és kispróza határán billeg, mégse prózaszerűen konkrét, ugyanakkor a képek leírásai mégis elég pontosak, de a képek ismeretét ne feltételezzék, a nyelv által mutassák fel. Egyszerre szerettem volna valamit egyben megmutatni az eddigi dolgaimból, és – ha lehet –, új irányokba mozdulni. Nem tudom, mennyire sikerült, de bennem ezzel a kötettel lezárult valami és tisztán új irányokba fordulhattam. A szemlélődés el is tartott egy ideig. Talán a tanulóévek összegzése és lezárása ez a vékony kis könyv, nem csoda, hogy hosszabb hallgatás követte.

Valóban, hiszen négy év elteltével látott napvilágot következő köteted, A szökés gyakorlása. Hogyan határoznád meg azokat az irányokat, amelyeket abban kipróbáltál? Mi foglalkoztatott akkor?

Egy költői kézikönyvet szerettem volna létrehozni, ami az életről szól, ami elég konkrét és praktikus, nem csak imitálja az életművészetet, hanem rámutat és rákérdez a legfontosabb problémákra.

Milyen problémákra gondolsz?

Olyanokra, amelyek bizony elég banálisan hangzanak... Nyilván életkorból fakadó érdeklődés az ókori, középkori és barokk életfilozófiák és -stratégiák iránt, és nagyozolási mánia, hogy mindezt összegyűjtve, egyben megvalósítsam. Újabb számvetés, de nem a múlttal és a mítoszokkal, hanem a hétköznapokkal. Örömmel, bánattal, az idővel és a testtel. Mulandóságunkkal és hibáinkkal megbékélni. Legalább versben. A belső nyugalom lassú keresgélése a külvilág zavaró dolgainak fokozatos felszámolásával.

Elgondoktatónak érzem egyik kritikusod, Fekete J. József mondatait, melyek segítségével a költészetben tetten érhető elmozdulást írja körül: „amíg a korábbi kötetek az utazást, a valósat, és a szöveg-elődök nyomán tett virtuálisat tették meg alapvető költői élményül, addig e

legutóbbi – amely ugyanannyira konceptuális, mint a korábbiak –, az előzőkben fölállalt titkos életrajzok helyett a teljes alanyiségba fordul.” Hogyan vélekedsz erről?

A *szókés gyakorlásában* a saját életemet tematizáltam, ahogy korábban (és később is) más életek kapcsán mondtam el, amit érzek, gondolok. Nincs szándékosabban fölállalt személyesség abban a kötetben. Csak kívülről tűnt úgy, hogy ez egyfajta váltás. Egy fáról, vagy egy fát ábrázoló kép kapcsán is a saját alanyiségomat fejezem ki, mikor hogy. Igazából maga a forma izgatott, a kézikönyvek struktúrája, az abban rejlő lehetőség hozta ki belőlem azoknak a verseknek a nagy részét.

2006-os versesköteted alcíme, „improvizációk ugyanarra és másokra” utal arra, hogy új versek mellett régiak is felbukkannak benne. Mi készítetted arra, hogy korábbi köteted, A szókés gyakorlása szövegeit át-, illetve szétírd a Fékezés terében?

Két dolgot akartam sugallni az alcímmel, egyrészt, hogy nagyon fontos a hangzás, a hang, amit ki is emeltem a kötet elején. Zenei improvizációra utaltam, azon belül is a jazzre. Ezért volt jelzésértékű Miles Davistól vett mottóm, ami az identitásra kérdez rá kijelentő módban, őszinteséget sugallva. A másik, hogy tudom, vegyesen szerepelnek régi és új témák, ahogy egy-egy jazz-előadó lemezén is előfordulnak újabb változatai a korábbi számoknak, kicsit át-hangszerelve, újragondolva. Ez adott bátorságot, és úgy képzeltem, ha zenében lehet ilyesmi, miért ne lehetne a költészetben is. Kiderült már rólam, hogy előszeretettel veszem elő a korábbi dolgaimat, újrahangszerelve, főleg, ha passzol is tematikusan, mert általában műegészben gondolkodom, kötetben, aminek az elkészült elemeit próbálom összeilleszteni. Amúgy a *Fékezés* verseit is tovább- és átírtam azóta, mindig máshova helyezve a hangsúlyokat, más apró részletet emelve ki, ezáltal az éppen adott pillanatokot illusztrálom, amikor ugyanazt másképp látom. Bizonyos, nekem fontos verseket befejezhetetlennek érzek, mert lényeges dolgot mondanak el, de néha ellenállhatatlan vágyat érzek, hogy átírjam őket. Függetlenül attól, hogy jobbak vagy rosszabbak lesznek-e. Nyilván egy elérhetetlen tökéletességszmény ígézetében, ami a nyelv anyagi természetéből fakadóan soha nem valósulhat meg. Mégis, újra és újra próbálkozom. Mivel költő, azaz naiv lény vagyok – nagyon.

Az isten bőre versvilága markánsan kirajzolta azt a kontemplatív, lét és halál, illetve költészet alapkérdéseit felvető, különböző határfelületeket érintő, a felszín alá bepillantani próbáló, az önértés és a környező világ megértésének igényét és tapasztalatát versbe író költői alapállást, melyet azt megelőzően az Alvó szalmakutyák szövegei is jeleztek. A lélek bőre című versben olvashatjuk a következő sorokat: „szögekkel kivert / mozdulatban nem mozdul / a mozdulatlan // szögekkel kivert / mozdulatban megmozdul / a mozdulatlan // szögekkel kivert / mozdulatban mozdul meg / a mozdulatlan”. A Dolgokban pedig így írsz: „A szenvedély természetét figyelem, / ahogy mozog bennem. Föl, le. / Föül értem, alul csak tétlenül nézem.” Milyen koncepció mentén rendezted el az isten bőre verseit? Hogyan jelöli ki a kötet koordinátáit az imént említett két vers, az indító és a záró költemény?

Így van, így volt, folytatni akartam az *Alvó szalmakutyák* irányvonalát, mert úgy éreztem, hogy érdemes, leginkább ez fedi le a szándékaimat, ilyesmi érdekel továbbra is. A szerkezet kicsit bonyolultabb az *isten bőre* kötetben, ami a cím által jelzett témából is fakad. Karátson Gábor *Jelenések*-, „illusztrációival” szöszölve találtam Gábor utószavában egy Böhme-idézetet, aki fiatal korom egyik nagy kedvence volt, és ez az idézet legalább két-három évig nem ha-

gyott nyugton, újra és újra felszínre tört bennem ez a felszínességünkre figyelmeztető töredék: „csak a legkülső születés halott”. És előtte még azt is mondja, Isten sohasem halt meg... Isten, a fontos dolgok, a lét stb. felületét kapargatjuk, azt hisszük, hogy látunk valamit, tudunk valamit a világról, rájöttünk valamire, de lehet, hogy csak egy újabb fedőréteget tártunk fel. A rétegeket akartam érzékeltetni a hét ciklussal, szabadverseket váltogatva haiku-ciklusokkal, és középen huszonnégy négysorossal. A nyitó- és záróvers pedig még egy erősebb jelzés, hogy mi közé (két léleksatu közé) szeretném elhelyezni a verseket. Hiába rögzítem szövegekkel a dolgokat, és hiába látszik mozdulatlanul valami, valójában nem áll hatalmunkban véglegesen rögzíteni semmit, még egy szöveget sem, vagy egy szöveggel valamit. A nagyon finom elmozdulások érdekelték végig, ahogy valami megmozdul a felszín kapargatása (az életünk) közben. Szándékos a végén a félreérthetőségig vitt fogalmazás, az írás is szenvedély, és az ember figyeli magát, ír vagy nem ír, mi történik, amikor ösztönös vagy, mi, amikor okosnak hiszed magad. A vers vége, az „Egyre inkább a tied vagyok.” többértelműsége jelzi pontos szándékaimat. A szeretett nőé?, istené?, a versé?, a hallgatásé? A válasz igen.

Munkáidban nemcsak a műnemek és műfajok között mosódnak el a határok, hanem bizonyos művészeti ágak között is. Hogyan tudod bekapcsolni a versalkotás folyamatába a képzőművészeti és zenei tapasztalatokat?

Rengeteget tanultam és tanulok más művészeti ágaktól, főleg a zenétől és a képzőművészet-től, ezek érdekelnek leginkább az írás mellett. Nagy bánatom, hogy se festeni, se zenélni nem tudok, nem tanultam meg, viszont szívesen dolgozom együtt zenészekkel és képzőművészekkel, így kicsit részesülök teremtői örömeikből. A zenétől azt tanultam meg, hogy minden jó szövegnek van, kell legyen egy saját belső ritmusa, zenéje. A képzőművészet-től a sajátos, lecsupaszított képi látásmódot, a gondolatok képi kifejezését, hogy milyen erős lehet egy-egy jól eltalált kép, mint konkrétum és szimbólum egyszerre. Lehetőséget jelentenek átlépni egy másik dimenzióba, felszabadulni és felszabadítani magam a megszokott írásbeli kötöttségektől. Másfajta struktúrák, szerkezetek tanulmányozását is jelenti ez a kilépés, ami sokszor igen hatékony a saját dolgaim szempontjából.

A vizuális látásmód, a képzőművészeti érintettség valóban kezdettől fogva jelen van költészetben, legutóbb pedig, a Naptemplom villanyfényben című versciklusodban, amely nem mellesleg a 2011-es Salvatore Quasimodo Költőverseny győztes pályamunkája, kifejezetten ezt állítod fókuszba. Hogyan helyezkedtél bele Csontváry Kosztka Tivadar szerepébe, és hogyan tetted magadévá festői látásmódját, művészetfelfogását?

Mindig is nagyon szerettem Csontváry képeit, meghatározó élmény volt fiatal koromban. A *Miért Szicília* kötetben ő az egyik főszereplő, aki után nyomozok, hogy miért ment, mit keresett és talált Szicíliában. Amikor a taorminai görög színházat élőben is láthattam, volt nálam egy Csontváry-képeslap, az alapján megkerestem, hol állt a Mester zseniális képe megfestésekor. Talán sejtettem, hogy majd egyszer foglalkozom vele hosszabban és komolyabban. Aztán néhány éve éreztem, hogy eljött az idő, birtokomban van az a technikai tudás, amivel talán meg tudok írni egy ilyenfajta művet róla. Magamnak írogattam, egyetlen részlet se mutattam meg senkinek, és nem is publikáltam. Pihent már a kész kézirat egy ideje, amikor gondoltam egy merészet és beadtam az éppen aktuális pályázatra. Nagyon kedveltem mindig is ezt a fajta tájfestészetet, amely konkrét és szimbolikus egyszerre, nem volt nehéz

belehelyezkednem festői látásmódjába, és nagyon élveztem. Emellett vélt vagy valós örülete, a száz százalékos erőbedobás a létminimum peremén, a mindennapos szellemi és anyagi küzdelem mind nagyon szimpatikussá tette lényét, és úgy gondoltam, egy fiktív álnaplóval érzékeltetem életének azt az oldalát is. Csak ezzel a megszállottsággal lehet nagy műveket létrehozni, ha a kortársaid ki is nevetnek érte.

Akkor tehát kezdettől fogva egy több versből álló kompozícióban gondolkodtál. „Kép és hátoldala” egyaránt láthatóvá válik a ciklusban, amennyiben a versekhez fiktív jegyzeteket kapsz. Hogyan látod újraírhatónak a képzőművészet nyelvén megszületett alkotásokat saját költői eszköztárad segítségével?

Általában mindig kötetben gondolkodom, vagy inkább reménykedem, hogy összejön a kötetnyi anyag egy fontosabb ciklusból. Elindul valami, néhány darab, de még nem tudni, hogy meglesz-e. A Csontváry-versekhez azzal a szándékkal kapcsoltam a fiktív jegyzeteket, hogy egészítsék ki az összképet az élet oldaláról, és nyugodtan lehessen félreérteni, miszerint ezek Csontváry naplójegyzetei. Abban is reménykedtem, hogy a képeket úgy tudom a nyelv által újrafogalmazni, hogy a képek ismerete vagy melléklete nélkül is működjenek, önálló versként. Kísérleteztem már ilyesmivel rövidebb ciklusok esetében, hogy a képeket használjam témaként, újrafogalmazva, újrateremtve őket, nem félve attól sem, hogy nem ugyanazt a képet látjuk majd a vers által. Így kerülhet bele az én látásmódom is azáltal, hogy mit emelek ki és mit rejtek el, vagy éppen mit hagyok ki a megjelenítésből. Úgy érzem, megvan már hozzá a technikai tudásom és a bátorságom is, hogy mindezt megvalósítsam.

XANTUSIána című opusod Xantus Jánosról, a tudósról, az utazóról, Old Shatterhand modelljéről szól. Hogyan jött létre a kötet? Elsődleges célod az volt, hogy újragondold a verses regény műfaját, vagy először azt tudtad, hogy Xantusról szeretnél írni? Mi az, amitől izgalmassá vált számodra főhősöd élettörténete?

Azon túl, hogy mindig érzékeny voltam az indiánosdira vagy a Cseh Tamás-féle Indiánra, nem gondoltam soha, hogy témaként fogok ezzel foglalkozni. Old Shatterhand felől érkezett a támadás. A Nagy Könyv akción kellett volna előadást tartanom egy könyvről (a százból), és Bulgakov meg Dosztojevszkij már le volt stoppolva, és amúgy is bosszantott az egész ügy, hogy ennyi pénzt szórnak el a médiában feleslegesen, miközben a könyvkiadás például haldoklik. Így viccből a Nagy Indiánkönyvet választottam. Felkészülés közben viszont már rátaláltam a Xantus–Old Shatterhand azonosságra, és elindultam Xantus nyomában. Az „Európa indiánjai vagyunk”-dolog adta az első nagy lökést, az, hogy Xantus Amerikában így jellemezte a magyarokat. Friss EU-tagországgként roppant találónak és aktuálisnak éreztem. Aztán lehetőség nyílt a valós indián élet elmesélésére, nem a Karl May-féle mitikus-mesésre, hanem néprajzi alapozottsággal és hitelességgel korrigálni tévedéseit. Xantus rendkívül problematikus figurának tűnt, akár Csontváry, és ez nagyon izgalmassá tette. Igazi romantikus Hős, Tudós, Kutató, de leginkább egy nagyon szerethető kalandor, aki azért hatalmas dolgokat hozott össze, de az élete végén mindent elfelejtve megőrült, és például női ruhákban járt. A kettségére vonzott, egy meg nem értett, örült zseni volt ő is. A verses regény műfaja közben adódott, amikor már nagyon tudtam, mit és hogyan is szeretnék megírni. Egyszerűen ez a műfaj passzolt a témához.

Az indiánosdi újra eszembe juttatja a beszélgetés elején említett kötetet, a Csendes Toll életét. A Palimpszeszt című bejegyzésed így szól: „Olyan könyvet szeretne írni, amelyben egymásra írhatóak pillanatnyi, szubjektív jegyzetei, melyek az olvasás menetét nem szabják meg, legfeljebb egy időbeli irányultságot jeleznek. És amelyek együttes olvasása valami lényegeset árul el a pillanatról, a pillanatnyiság természetéről. Így mindig lesz mit kapargatni, kaparászni rajta.” Hogyan rendezted el könyvedben az összegyűlt kispaprókat? Miért találtad alkalmasnak a szótárformát mint szervező elvet?

Eleinte a pillanat kisregényét akartam megírni, pillanatnyi jegyzeteken keresztül villantani fel egy élet fontos állomásait, dolgait. Aztán egyre inkább kikapcsoltam az időbeliséget, rájöttem, hogy nem fontos, nem viszonyítási alap, és a szótárforma segített, hogy ne egy didaktikus, pontosabban lineáris életútszerűség rajzolódjon ki. Ez tette lehetővé, hogy Csendes Toll érzései és gondolatai is megjelenhessenek, egy kevésbé egységes műfajszerűségben. Látszólag ugyan semminek semmi iránya, szabálya, minden spontán módon építkezik, hiányosan és össze-vissza. Valójában azonban úgy alakítottam a szótár címszavait utólag, hogy a fejemben meglévő, elképzelt szerkezethez legyen egyre inkább hasonlatos, pakoltam, húztam, újraírtam és átneveztem szócikkeket, amíg nagyjából olyan nem lett, amit szerettem volna.

Nevedd el nemcsak versek és kispaprók élén találkozhat az olvasó, hiszen esszéket és kritikákat is publikálsz. Régóta foglalkoztat a tenger motívuma, és Márai nyomán kifejtetted, hogy vannak, akik a fürdőkádból is képesek megpillantani a tengert. Ezen alapgondolat köré szerveződik 2009-es esszéköteted (Fürdőkádból a tenger), amelynek egyik, Az alkalom állandósága című, Borbély Szilárdról szóló írásában (érzésem szerint saját szövegeidre is vonatkoztathatóan) így fogalmazol: „...az esszék még a verseknél is árulkodóbbak. Bennük mindaz az intellektuális kaland és gondolatosság megtalálható, melyet Borbély nagy gonddal igyekszik elrejtetni, beburkolni verseiben.” Mit jelent és hogyan értelmezhető számodra az esszé műfaja? Az említett szövegek – beleértve a kritikákat is – hogyan segítik önmagad megértését, és a saját alkotói próbákkal való szembenézést?

Az esszé személyes vallomás a legfontosabb problémáimról. Amikor már se versben, se szépprózában nem tudom elmondani, amit szeretnék, akkor jön, marad az esszé. De akkor is, amikor kritikában vagy tanulmányban túl objektívnek gondolom egy téma kibontását. Marad az esszé, mint univerzális megoldás. A tengerrel például biztosan folyamatosan írnék esszé-szerű naplót, és egyáltalán csak arról írnék, vagy hallgatnék, ha ott élnék. Amit Borbély Szilárd kapcsán idézel, az úgy van, hogy az ember saját tapasztalatain át érti meg a másikat, és fordítva, a mások dolgaival való foglalkozáson keresztül valamit jobban, mélyebben megért önmagából, közelebb jut saját magához is. Ezért egy időben nagyon szívesen írtam sajátosan az esszé felé elmozduló kritikákat. És mivel ezek rendre szabálytalan kritikák voltak, egy idő után fel is hagytam a művek és szerzőik számvetésével.

Miért tartottad fontosnak, hogy „húsz év kísérleteiből” összeállítsd a kötetet? Hogyan függetlenedhetnek a szövegek eredeti közegüktől, megjelenési körülményeiktől, és mennyiben olvastatják magukat másként a kötet kontextusában?

Úgy válogattam a rengeteg anyagból, hogy egymást erősítsék a szövegek, és az is szempont volt, van-e benne valami izgalmas dolog, ami túlmutat az adott könyvvel/szerzővel való foglalkozáson. Szándékom szerint az adott témát árnyalják a különböző megközelítések, válasz-

kísérletek és kérdésfelvetések. Oda-vissza játékot alakítanak ki egymás között. Különben a magam részéről nem láttam volna értelmét/izalmát a kritikák csokorba gyűjtésének, mivel nem vagyok kritikus.

1993-ban lettél a Tatabányán működő Új Forrás irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat szerkesztője. Milyen légkör fogadott, amikor annak idején beléptél a szerkesztőségbe?

Szerencsém volt, még épp láthattam egy letűnőben lévő század működését folyóirat-szerkesztőségi szinten is. Tulajdonképpen még a rendszerváltozás előtti struktúra működött, roppant érdekes és tanulságos volt, és abszolút megváltoztathatatlanak tűnt. Afféle félszerzetként, félállásban próbáltam kitanulni a mesterséget, ami nagyon hasznosnak bizonyult a későbbiekben, hiszen lebontva tanulmányozhattam a folyamatokat, láttam, hogyan épülnek egymásra a fázisok. Rovatok és rovatvezetők voltak, olvasószerkesztő, korrektor, tördelő és gépíró, szóval egy igazi archaikus folyóirat-struktúra. A légkör nem volt rossz, csak kicsit merev, de jól látszottak a szerkesztőségen belüli erővonalak, ami természetes, hiszen több ember dolgozott együtt, időnként sérültek az érdekszférák. Ettől függetlenül jól kijöttem a munkatársaimmal, és a főszerkesztő, ha picit óvatosan is, de teret engedett az örületeimnek, szinte azonnal összekalapálhattam egy Hamvas-számot, hivatkozva helyi, bokodi erőmű-beli tevékenységére, és ezt nagyon jól fogadták az olvasók.

Négy évvel ezelőtt átvetted a főszerkesztői teendőket. Szembetűnő a változás a lap külső megjelenését és tartalmát illetően egyaránt. Hogyan látod a folyóirat átalakításának lépéseit, folyamatát irányításod alatt? Melyek főszerkesztői elgondolásod főbb sarokpontjai?

Kívül-belül ráfért már a régi Új Forrásra a változás, ezt tudtuk Monostori Imre főszerkesztővel mindketten, tervezgettük is, aztán Imre kitalálta a helycserés támadást, hogy megmentjük a lapot, kívülről ne szólhassanak bele. Ezt az új seprű lendületével végre is hajtottam, szinte azonnal. A korábbi, hosszú főszerkesztő-helyettesi tevékenységem tapasztalatai kellően megalapozták ezt a változást, noha nekem alkatilag ideális volt a másodtiszi szerep. Elgondolkoztam a negyvenéves múltom, azon, hogy mi volt benne jó, megnéztem alaposabban a társfolyóiratokat, mit és hogyan csinálnak. Felmértem, hogy egy kis vidéki folyóirat csak valami nagyon mással tud felszínen maradni, egyedi dolgokkal. Tematikákat találtam ki, számokat és blokkokat, aztán nekikezdtem álmaim megvalósításának. Megfelelő társat találtam megfelelő időben, Szénási Zoltán irodalomtörténészt, és szépen becsatlakoztak a még fiatalabbak is. A számunkra fontos idősebb mestereket tiszteletbeli munkatársnak kértük fel (Vasadi Péter, Hobo, Muzsnay Ákos, Monostori Imre). Mindvégig kelet-európai módon visszafelé gondolkodtunk, számba vettük sekélyes lehetőségeinket és szűkös kereteinket, annak megfelelően találtuk ki a megoldásokat. Színes és egyedi borító minden számnak, jól érzékelhető, zsebfüzet-méret, vastagabb papír, meglepő, de nem hivalkodó témaválasztás, új és független honlap kiépítése, a könyvkiadói funkció feltámasztása. Mindez csak a megfelelő külső igényességgel megvalósítva válhatott működőképpé, ezt tudtuk, erre nagyon figyeltünk. Folyamatosan rendezvényeink, koncertjeink, estjeink vannak helyben és Budapesten is, ezzel a folyóirat-kategóriát ki is nőttük, Új Forrás Klub lettünk, magunk között törzsnek nevezve ezt a kulturális csoportosulást.

Milyen nehézségekkel kell szembenézned és megküzdened főszerkesztőként? Meddig tudsz előretekinteni és tervezni?

A mindennapok a legnehezebbek, de nem főszerkesztőként, hanem titkárnőként, könyvelőként, ügyintézőként, olvasószerkesztőként és korrektorként kell tevékenykednem, nincs ezekre külön emberünk, mindent magunk végzünk el és folyton tanulunk, tanuljuk, mit hogyan kell csinálni ebben az egyre kafkaibb világban. Főszerkesztőként pedig megálmodom a tematikákat, rakosgatom a szövegeket egymás mellé, mögé, elé – szerkesztek. Ezt élvezem legjobban. Éves támogatási rendszer van Magyarországon, így maximum egy évig látok előre, most év végig tudom nagyjából, mit szeretnénk és tudunk megvalósítani.

Említetted, hogy dolgozol az Új Forrás által korábban is működtetett könyvkiadó feltámasztásán, pontosabban már néhány kiadvány napvilágot is látott. Beszélnél ezekről? Milyen további terveid vannak?

Egy igazi csemegével indítottuk újra a lap könyvkiadói tevékenységét, *Levelek Pilinszkynek* címmel a költőnek írott levelekből adtunk ki egy átfogó válogatást, ami akár üzleti siker is lehetett volna, ha nagyobb támogatást kapunk rá, és így nagyobb példányszámban tudjuk kiadni, de a szellemi siker megtörtént. Azóta megjelent még négy könyvünk, amik szintén remek fogadatatásban részesültek. (Krulik Zoltán, Danyi Zoltán, Zudor János, Szénási Zoltán kötetei.) Igazából kuriózumokat szeretnék kiadni, szellemi és esztétikai értelemben is, egyedi könyveket, ahol kép és szöveg erősíti egymást és vizuálisan is tükrözni tudja az elképzeléseinket. Most jelent meg egy verseskönyvünk tele rajzokkal (Wehner Tibor és Kovács Péter közös könyve), tervezünk egy kortárs indián költőt kiadni fotókkal és kísérő, magyarázó szöveggel. Egy zseniális magyar zeneszerzőről (Dukay Barnabás) is szeretnék kiadni könyvet, fotókkal, beszélgetésekkel, cédékkal. Nem olyasmit, amit nagy kiadóknak kell kiadni, hanem kuriózumokat, könyvműveket.

Lezárásként részben visszautalok beszélgetésünk elejére, hiszen akkor is szóba került a vidékiség. Hogyan látod, mennyiben befolyásolja ma személyes alkotói jelenlétedet, és az általad vezetett folyóirat működését a vidéki léthelyzet?

A korábban átoknak tűnő vidékiséget ma egyértelműen áldásnak érzem. Az anyagi küzdelmekkel együtt, hiszen ez is a legjobbat hozza ki belőlünk, belőlem. Biztonságot jelent, nyugalmat és távolságot a kevésbé fontos dolgoktól. Egy órányi vonatútra vagyunk a fővárostól és ez éppen ideális. Ha kell, bármikor könnyen föl lehet utazni, ha nem, nem érdemes az időt és energiát pazarolni, itthon ki lehet ülni a kertbe vagy a tópartra egy könyvvel. A lap messze az egyetlen és megbízható szellemi értékeket közvetítő orgánium helyben, kellő frissességgel és flexibilitással, hisz sokféle dolgot csinálunk, több helyen jelen vagyunk a térségben, miközben még szerkesztőségünk sincs, kocsmákban zajlanak a szerkesztői értekezletek. Alkotóként pedig lételememmé vált a vidékiség, és ezt talán leginkább Csendes Toll áldásos és ki-tartó közreműködésének köszönhetem.